

BUDAPESTI HIRLAP

Megjelenik mindennap, hétfőn és ünnep után való napon is.
Előzetési árak: Egész évre 28 kor., félévre 14 kor., negyedévre 7 kor.,
egy hónapra 2 kor. 40 fl. Egyes szám ára helyben 8 fl., vidéken 10 fl.
Telefon: szerk. 54-63, kiadóh. 53-95, igazg. 63-53.

Főszerkesztő és lapfőigazgató:
Rákosi Jenő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII. ker., Rökk Szilárd-utca 4. sz.
Előfizetés- és hirdetés-főiroda: Ugyanez József-körút 5. sz. a. oldalon.
Apró hirdetések ára: Egy szó 4 fl., vastagabb betűvel 8 fl.
Hirdetések nonpareille számítással, díjszabás szerint.

Salamon Ferenc.

Budapest, nov. 8.

Vasárnap délelőtt a *Magyar Történelmi Társulat* szerény ünnepség keretében fölvatja Salamon Ferenc szobrát az Akadémia háza előtt, a Széchenyi-parkban. Az imént mult tiz esztendeje, hogy Salamon Ferencet váratlanul, hogy úgy mondjuk, máról-holnapra elveszítettük. A föltétlenül halálos kór úgy pusztított hatalmas szervezetén, hogy nem igen látszott meg rajta; maga sem vette annyira komolynak a dolgot; nem panaszkodott, bizott a fölgyógyulásban. Tiz esztendő alatt, azonkívül, hogy az Akadémia elmondatta róla a maga obligát emlék-beszédét, alig háborgatott minket a Salamon emlékezete. Jóformán elfeledtük őt. A vasárnap fölvatandó mellszobrot nem a főváros állítja monografusának, sem az Akadémia egyik legnagyobb elméjü tagjának, sem az egyetem egykori díszének és dicsőségének; de állítják a *Magyar Történelmi Társulat*, ez a szerény és szegény intézmény, Salamon barátjai és tanítványai. A főváros meglehetősen ridegen viselkedik a Salamon emléke iránt; pár esztendővel ezelőtt, a mikor a most fölvatandó szerény emlékre még nem volt együtt elegendő pénz, a főváros kalmár módon az utolsó garasig fölszámította, hogy a csonka monografia mennyiben áll neki s úgy találta, hogy Salamon iránt érdemén fölül volt liberális. Pedig az a csonka monografia csonkaságában is egyik disze irodalmunknak; bizonyára értékesebb a bevégezettek bármelyikénél s a főváros büszke lehetne rá, hogy parancsára termett. A főváros azonban azon töpreng, hogy néhai Salamon Ferencnek egy garással nem adott-e többet annál, a mennyit nagyobb takarékosággal adhatott volna: miközben más, kétesebb értékű vállalatokra két marokkal szórja a pénzét. De más téren sem voltunk hálásabbak Salamon emléke iránt. Irodalmi tanulmányait még életében összeszedte és kiadta a *Kisfaludy-Társaság*; de történeti tanulmányai, a melyeket élete utolsó husz esztendejében irt, köztük gazdag és eredeti szellemének legérettebb termései, folyóiratokban és hirlapokban eltemetve, majdnem hozzáférhetetlenek. Ez az adósság pedig, a miről mintha nem is tudnánk, a minek megfizetésére eddig nem is gondoltunk, szégyenletes dolog. Történetírásunk nem olyan gazdag eredeti tanulmányokban, hogy a Salamon hagyatékát zsákmányul engedhetnők az elkallódásnak; de volna bármí gazdag is, akkor is egyben tékozlás és hálátlanság volna, ha elkallódní hagynók a Salamon hagyatékát. Salamon Ferenc történetíró, profesz-

szor és zsurnaliszta volt; mindenekföltre pedig ritka eredeti lángelme. Déván, református papi család ölen született abban az esztendőben, a mikor megjelent a *Zalán futása* s a mikor Széchenyi a pozsonyi diétán megalapította a *Magyar Tudományos Akadémiát*. Bethlen Gábor iskolájában, Nagy-Enyeden tanult abban az időben, a mikor annak az iskolának Szász Károly volt egyik professzora. Kemény Dénes báró a kúrátora, a kik vezérei voltak az erdélyi liberális pártnak s tagjai a vándor pátriótáknak. Természetében a legmarkásabb vonás, hogy nem a köztetszésnek, nem a hiúságnak, de az igazságnak akart élni, az iskolában, serdülő ifjúságában már meglátszott. Nem volt brilláns tanuló, agyondicsért első eminens, nem volt a kollégium mutogatott büszkesége; de már tanuló korában, abban, a mire kedve volt, a maga módján gondolkodott, s abban mélyen szántott. Előbb a matézis s a természettudományok érdekelték; azután homályos őstörténetünk s a Körösi Csoma Sándor példája hevítette. A kollégiumban az utolsó esztendők alatt azon töprengett, hogy bevégzi a Csoma Sándor csonkán maradt munkáját, hogy kikutatja a magyar rokonságot s tisztázni fogja fajunk kérdését. A forradalom tartotta itthon; fegyvert fogott és a vörös-sipkás 11-ik zászlóalj vitézei között végigküzdötte a szabadságharcot a bukásig. Az abszolutizmus alatt multunk tisztázásánál fontosabb érdek volt jövőnk biztosítása. Hihetően ez a parancsoló érdek marasztotta itthon a forradalom lezajlása után Salamon Ferencet; ez mondatta le arról a tervéről, hogy a Körösi Csoma Sándor nyomába lépjen. Az a roppant csapás, a mely nemzetünket a szabadságharc bukásával érte, még az ő erős lelkét, objektív szellemét is megzavarta egy időre. Soká habozott az élet utjának megválasztásában. Előbb medikát, azután matematikát tanult. Szükségből ráadta magát a gimnázialis professzor nem neki való munkájára is. Egy évig tanított a mult század ötvenes éveinek magyar Athénjében, Nagy-Körösön, a miből megvolt az a haszna, hogy megismerkedett s a halálíg tartó barátságot kötött Arany Jánossal. A maga utját, igaz hivatását csak akkor találta meg, a mikor Kemény Zsigmond és a *Pesti Napló* munkatársává szegődött.

Jó ideje támadt, de mai napig tartja magát a panasz, hogy az ujságírás, mint életpálya, mint kenyérkereset, ellensége a tudásnak, gyilkosa a talentumnak. A kik ezt a vádat kisütötték és népszerűsítették, valószínűen nem gondoltak a Jókai, a Kemény Zsigmond s a Salamon Ferenc pályájára. Mind a hárman az uj-

ságírás emlőjén izmosodtak meg s mint ujságírók alkottak remek-munkákat. Jókai legragyogóbb regényeit: az *Uj földesur-at*, a *Magyar nábob-ot*, *Kárpáthi Zoltán-t*, a *Régi jó táblabírák-at* s ezenkívül még egész sorát a fényes regényeknek akkor irta, a mikor nap-nap mellett a szerkesztőségben robotolt. Kemény Zsigmond szerkesztette a *Pesti Napló-t*; türelemmel, okos megfontolással ostromolta az abszolutizmust: ébren tartotta reményeinket a jövőben s e fáradságos és kockázatos munkásság közepette irta: *Az özvegy és leányá-t*, a *Rajongók-at*, a *Zord idők-et* s ráadásul egész sorozatát az irodalmunkban páratlanul álló történelmi essay-eknek és műkritikáknak. Salamon Ferenc is ujságíró volt, a mikor megírta *Magyarország a török hódítás korában* s *Az első Zrinyiek* című könyveit, irodalmunkban a legkitünőbb monografiákat.

Vitathatatlan, hogy irodalmunk e kitünőségei lángelmék; a lángelmének pedig nincs lehetetlenség. De arra sincs ok, hogy a napisajtótól sajnáljuk a talentumokat; mert lázas munkája, erőltetett gyorsasága sokkal több tehetséget fejleszt ki szokatlan arányokban, mint a mennyit esetleg elpusztít. A boldogult Salamon Ferenc egyetemi katedrájából mindig visszakiváncokozott az ujságíráshoz, a napisajtó szolgálatába. Pedig nem kereste soha semmiben a dolog könnyebb végét; nem volt felületes szellem, sem hiu karakter. Ellenkezően, magyar emberben nagyobb mélység több eredetiséggel, élesebb judicium szárnyalóbb fantáziával ritkán fogott kezét. Petőfi csodás nagyságát, poézisének kimeríthetetlen szépségeit, törzsökös magyarságát, szellemének rokonságát a legnagyobb emberi szellemekkel: ő magyarázta először a költőhöz méltó módon. A magyar történetírásban új csapat tört, korszakot alkotott. Szalay László már szakított a krónikások módszerével; az eseményeket már nem füzte az időszaki egymásután, a kronológikus rend zsinórjára. Salamon tovább ment Szalaynál is; nem érte be többé az intézmények, az emberi produktum lelkének rajzolásával; az ember lelkét, az alkotó lelkét kereste és rajzolta. Neki a história nemcsak egykoru, többé-kevésbé hiteles dokumentumok egymásutánja időszaki sorrendben; nem teljesre törekvés a mult emlékeinek közzétételében; neki a história az élet képe; annak, a mi volt, a miből csak töredékek maradtak ránk, hü restaurálása.

Ebből a szempontból munkássága ma is szinte társtalanul áll irodalmunkban. Sajnos, több okból, nem igen alapíthatott iskolát. Az ifjabb nemzedék a Salamon módszert szertelenül nehéz-

nek találta, mert a pontos dátumnál, a hűséges másolásnál nagyobb föladatot ró a historikusra, tehát visszatért a régi sablonhoz, a krónikához. Hogy ez így történt, szerencsétlensége irodalmunknak, de Salamon nem felelős érte. Tanította írásban és előszóval, hogy a történetíró nem író-deák; hogy a historiai munka nem arkivum; könyveiben pedig mintát adott a történetírásra. Nem rajta mulott, hogy a magyar historia-írás csak extenzíve fejlődött; hogy most több történeti könyvet írnak, mint előbb bármikor; de szellemben historia-írásunk nemcsak megfeneklett, hanem meghigult és elposványosodott. Ezért volna fontos, hogy ne csak emléket állítsunk Salamon Ferencnek, de szellemét támaszszuk föl, munkáit adjuk az ifjabb generációnak és a nagyközönség kezébe. A legszükségesebb az volna, hogy könyveit, tanulmányait forgassuk szorgalmasan. Azokban van a Salamon Ferenc legmaradandóbb emléke; azokban él az a Salamon Ferenc, aki nemcsak lángelme, nagy tudós és nagy író, de emberben ritka erkölcs és ritka jószág is volt!